

کارکرد اربعین حسینی

در منظومه فکری امام خامنه‌ای

اربعین حسینی در منظومه فکری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به‌عنوان حرکتی عظیم، فرهنگی، سیاسی و تمدن‌ساز تبیین شده است که فراتر از صرف یک مناسبت مذهبی، نقشی کلیدی در تقویت هویت اسلامی و همبستگی ملّی ایفا می‌کند. رهبر معظم انقلاب اربعین را محلی برای ظهور عشق و وفاداری به اهل بیت ^(علیهم‌السلام) و نمادی از مقاومت در برابر ظلم و استبداد می‌دانند. این واقعه نه‌تنها پیونددهنده شیعیان بلکه نقطه‌ای برای وحدت همه مسلمانان و بازتاب‌دهنده هویتی فرامرزی است که هویت‌های محلی را در قالب یک هویت بزرگتر اسلامی حفظ و تکامل می‌بخشد. فلسفه اربعین از دیدگاه ایشان، نمایشی از قدرت ملت‌های اسلام و مسیر بالابردن سرمایه‌های انسانی، فرهنگی و انقلابی است که زمینه‌ساز تحقق عدالت و ظهور منجی (قائم آل محمد) خواهد بود. همچنین، این حرکت عظیم را که تجلی ارادت میلیون‌ها انسان عاشق و بصیر با قومیت‌های مختلف است، جلوه‌ای از «دست خدا» و کرامت معنوی می‌دانند که تحرکی الهی در مقابل ظلم و ستم تاریخی به‌شمار می‌آید و موجب زنده نگه‌داشتن پیام عاشورا در جامعه معاصر است. اربعین حسینی، یک موضوع پیچیده و چندبعدی است که از جنبه‌های مختلف قابل بررسی و تحلیل است. در نوشتار پیش رو برخی از کارکردهای اربعین حسینی را می‌توان به نقل از شماره ۳۴ فصلنامه پژوهش‌نامه معارف به شرح زیر خلاصه کرد:

• (الف) کارکرد عقیدتی

اربعین حسینی، نمادی از عشق و وفاداری به امام حسین ^(علیه‌السلام) و خاندان پاکش می‌باشد. زائران اربعین، با زیارت قبر امام حسین ^(علیه‌السلام) و شهدای کربلا، از آنها توسل می‌جویند و پیوستگی خود را ابراز می‌کنند. زیارت اربعین، یک زیارت باارزش است که بنا بر روایتی از امام صادق ^(علیه‌السلام)، یکی از نشانه‌های مؤمنان است. «در زیارت اربعین می‌خوانیم: «حسین‌بن علی، جان و خون خود را در راه تو داد؛ تا بندگ‌ان تو را از جهل نجات دهد و آنها را از سرگردانی ناشی از ضلالت و گمراهی برهاند؛» (اما در) «نقطه مقابل، کسانی بودند که دنیای مادی، زخارف دنیایی و هواهای نفسانی، از خود بی‌خودشان کرده بود؛ سهمی را که خدای متعال برای هر انسانی در آفرینش عظیم خود قرار داده است، به‌بهای پست و ناچیز و غیرقابل اعتنایی فروختند.» (۱۳۷۹/۰۷/۲۶)

• (ب) کارکرد تاریخی

اربعین حسینی، یک رویداد تاریخی است که در آن دو اتفاق مهم رخ داد: بازگشت اسیران کربلا به مدینه پس از سفر سخت و دراز به شام و زیارت جابرین عبدالله انصاری به‌عنوان نخستین زائر قبر امام حسین ^(علیه‌السلام)؛ همچنین بنابر قول مشهور، سر امام حسین ^(علیه‌السلام)، در روز اربعین به بدنش در کربلا ملحق شد.

• (ج) کارکرد فرهنگی

اربعین حسینی، یک پدیده فرهنگی است که نشان‌دهنده همبستگی، همدلی، هم‌زبانی و هم‌فکری شیعیان در سراسر جهان است. پیاده‌روی اربعین، گسترده‌ترین مظهر عزاداری شیعیان بوده و در زمره بزرگترین اجتماعات مذهبی جهان قرار گرفته است. در پیاده‌روی اربعین، ملل و اقوام مختلف با فاصله‌های جغرافیایی و تفاوت فکری و عقیدتی، با هم به سوی کربلا حرکت می‌کنند و با عزاداری، چشم‌انداز جامعه حسینی را نشان می‌دهند.

• (د) کارکرد سیاسی

اربعین حسینی، یک پدیده سیاسی است که نشان‌دهنده مقاومت، شجاعت و شُور و شوق شیعیان برای دفاع از حق و عدالت است. اربعین حسینی، یک پیام جهانی دارد و آن اینکه، جهان اسلام، هرگز ستم بر فرودستان جامعه را نمی‌پذیرد. اربعین، اعتراض به نظام‌های ستمکار و ظالم است و نشان می‌دهد که شیعیان و مسلمانان همواره در صحنه حضور دارند و با الهام از امام حسین ^(علیه‌السلام)، برای تحقق ارزش‌های اسلامی و انسانی مبارزه می‌کنند. در ذیل به برخی از کارکردهای اربعین حسینی در منظومه فکری امام خامنه‌ای اشاره می‌شود:

• ۱. احیای ارزش‌ها و شعائر الهی در اربعین حسینی

یکی از کارکردهای اربعین احیای ارزش‌ها و شعائر الهی و کربلای حسینی است. همان چیزی که دشمن سعی دارد آنها را از یادها ببرد: «این حرکت به‌معنای این است که نباید اجازه داد، انگیزه‌های خبیث‌الودی که قصد دارند، مقاطع عزیز و اثرگذار و مهم را از یادها ببرند، موفق بشوند؛ البته موفق هم نخواهند شد.» (۱۳۹۳/۱۰/۱۷)

• ۲. حفظ دستاوردهای فرهنگ شهادت

از آثار پیاده‌روی اربعین، حفظ خاطره شهادت در برابر طوفان

کارکرد سیاسی و فرهنگی مراسم اربعین در منظومه فکری امام حسین ^(علیه‌السلام)

و آموزه‌های دینی

نوشتاری از حجت‌الاسلام سیدکاظم سیدباقری مدیر گروه سیاست پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

اربعین حسینی، یک پدیده سیاسی است که نشان‌دهنده مقاومت، شجاعت و شُور و شوق شیعیان برای دفاع از حق و عدالت است. اربعین حسینی، یک پیام جهانی دارد و آن اینکه، جهان اسلام، هرگز ستم بر فرودستان جامعه را نمی‌پذیرد. اربعین، اعتراض به نظام‌های ستمکار و ظالم است و نشان می‌دهد که شیعیان و مسلمانان همواره در صحنه حضور دارند و با الهام از امام حسین ^(علیه‌السلام)، برای تحقق ارزش‌های اسلامی و انسانی مبارزه می‌کنند.

است. (۱۳۵۲/۱۲/۲۴).

«یادآوری خاطره عاشورا و آن جهاد و از خودگذشتگی و فداکاری عظیم، در روز اربعین انجام می‌گرفته است. اگر امروز هم بتوانند شیعیان، آن سرزمین پاک و مقدس را چنین میعادی قرار بدهند، بسیار کار جالبی خواهد بود و هم دنباله‌گیری راهی است که ائمه هدی ^(علیهم‌السلام) به ما ارائه دادند؛ ... بنابراین، مسأله اربعین، یک مسأله مهم است.» (۱۳۵۲/۱۲/۲۴)

«خوشا به حال آن کسانی که در حال پیاده‌روی هستند یا پیاده‌روی خواهند کرد و به زیارت اربعین خواهند رسید و آن زیارت خوش‌مضمون روز اربعین را ان‌شاءالله خطاب به حضرت خواهند خواند.... الحمدلله جوان‌های ما راه را پیدا کردند و میلیون‌ها نفر از مردم ما و مردم غیر ما، مردم عراق و دیگران، در این راه حرکت می‌کنند. این هم یکی از حوادث بسیار برجسته‌ای است که خدای متعال مَنّت گذاشته بر ما و این حادثه را برای ما خلق کرده است. این شد یک نماد؛ اما این حرکت عظیم که نماد بسیار زیبا و پرشکوهی از حضور پیروان و علاقه‌مندان اهل بیت ^(علیهم‌السلام) است، ما این را نداشتیم. این را خدای متعال در اختیار ما گذاشت.» (۱۳۹۶/۰۸/۱۵)

• ۶. راهپیمایی اربعین، شکوه اقتدار اسلامی

«امروزه یکی از مصادیق قوّت را دنیای اسلام دارد و آن، راهپیمایی اربعین است؛ «وَأَعَدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَظْلَعُوا مِنْ قُوَّةٍ». راهپیمایی اربعین، قوّت اسلام و حقیقت است، قوّت جبهه مقاومت اسلامی است که این جور اجتماع عظیم میلیونی به سوی کربلا راه می‌افتند، به سمت حسین، به سمت قله و اوج افتخار فداکاری و شهادت که هم آزادگان عالم باید از او درس بگیرند.» (۱۳۹۸/۰۷/۲۱)

• ۷. پیاده‌روی اربعین، موهبت بزرگ الهی

«پاداشی که خدای متعال به شهید معمولی می‌دهد: ﴿إِجَابَةُ عَنَدَ رَبِّهِمْ يَرْجُونَ فَرَحِينَ بِمَا ءَاتَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ﴾؛ حال آجر شهیدی مثل حسین‌بن علی ^(علیه‌السلام) که شهادت او قابل مقایسه با هیچ شهادتی نیست.... ﴿وَإِجَابَةُ الدَّعَاءِ عِنْدَ قَبْرِهٖ﴾؛ در کنار قبر حسین‌بن علی ^(علیه‌السلام) شما دعا کنید، دعای تان مستجاب است. [واقعاً] دعا کنید؛ لقلقه لسان نباشد؛ بپخوانید و بخواهید خدا را، خدای متعال وعده کرده است که اجابت خواهد کرد؛ از جمله اجراها در برابر شهادت امام حسین ^(علیه‌السلام) این است: «اگر خدای متعال مثلاً ده هزار روز به شما عمر داده باشد، این چند روزی که در حال رفت و آمد به سمت قبر این بزرگوار هستید، جزو اینها حساب نمی‌شود؛ این اضافه بر آن تعداد روزهایی است که خدای متعال مقدر کرده که عمر شما باشد.» (۱۳۹۸/۰۷/۰۱)

شرایط، مؤمن حق دارد به مرگ و دیدار خدای متعال مشتاق گردد.

سپس امام ^(علیه‌السلام) آن جمله مشهور را می‌فرماید که «إِنِّي لَأَزَى الْمَوْتِ إِلَّا سَعَادَةً وَلَا الْحَيَاةَ مَعَ الظَّالِمِينَ إِلَّا بُرْمًا»؛ به‌راستی که من مرگ را جز سعادت نمی‌دانم و زندگی با ستمکاران را جز ملالت و سرزنش. سیدالشهدا ^(علیه‌السلام) در ادامه می‌فرماید: «إِنَّ النَّاسَ عِبِيدُ الدُّنْيَا وَالْآلِذِينَ لَعَنَ عَلَى أَلْسِنَتِهِمْ يَخُوطُونَهُ مَا ذَرَّتْ مَعَايِشُهُمْ فَإِذَا مَخْضُوا بِالْبَلَاءِ قُلَّ الدُّنْيَاوُنُ»؛ یعنی «مردم بنده دنیانید و دین لقلقه زبان‌شان است و تا وقتی زندگی‌های‌شان بر محور دین بگردد، در بی‌آفتد؛ اما وقتی که به بلا و گرفتاری دچار و آموذه شوند، دینداران اندک می‌گردند.

• آسیب‌شناسی اجتماعی در پرتو آموزه‌های امام حسین ^(علیه‌السلام)

با توجه به این کلمات راهبردی امام حسین ^(علیه‌السلام)، باید تلاش کنیم تا از مراسم اربعین آسیب‌شناسی کنیم و آسیب‌هایی را که توسط ایشان برای جامعه آن زمان بیان شده است، برای جوامع امروزی و جهان اسلام یادآوری کنیم. همدارها و آسیب‌هایی که امام ^(علیه‌السلام) در جامعه خود دید و برای رفع آنها به‌پا خاست و جان خود را فدا کرد. باید آن آسیب‌ها را ناظر به جوامع امروزی خود، بشناسیم و برای رهایی از آن تلاش کنیم. عمل به حق، دوری از باطل،

• ۸. گسترش معرفت حسینی، با گردهمایی اربعین حسینی

«ما نه فقط در دوران خودمان، بلکه در تاریخ نیز چنین اجتماعی[اجتماع اربعین حسینی]را سراغ نداریم. چنین حرکتی که هر سال و هر سال گرم‌تر از سال قبل اتفاق بیفتد، بی‌نظیر است. این حرکت حسینی [پیاده‌روی اربعین] در گسترش معرفت به امام حسین ^(علیه‌السلام) نقش دارد. اربعین با این حرکتی که عمدتاً بین نجف و کربلا در راهپیمایی هر سال به وجود می‌آید، بین‌المللی شد؛ چشم‌های مردم دنیا به این حرکت دوخته شد؛ امام حسین ^(علیه‌السلام) و معرفت حسینی به‌برکت این حرکت عظیم مردمی بین‌المللی شد.» (۲۷/ ۰۶/ ۱۳۹۸). امروز در دنیای پیچیده پُرهیاهویی که بر بشریت حاکم است، حرکت اربعین، یک فریاد رسا و یک رسانه بی‌همتاست. در دنیا چنین چیزی وجود ندارد؛ اینکه میلیون‌ها انسان راه می‌افتند، نه فقط از یک شهر یا یک کشور [بلکه] از کشورهای مختلف و نه فقط از یک فرقه اسلامی [بلکه] فرق مختلف اسلامی و حتی بعضی ادیان غیراسلامی.» (۱۳۹۸/۰۷/۲۱)

• ۹. نشر معارف حسینی با پیاده‌روی اربعین

ما امروز احتیاج داریم که حسین‌بن علی ^(علیه‌السلام) را به دنیا بشناسانیم... امروز با صدها وسیله علیه اسلام و علیه معارف اسلامی تبلیغ می‌شود؛ در مقابل این حرکت خصمانه جبهه کفر و استکبار، حرکت معرفت حسینی می‌تواند یک‌تنه سینه سپر کند، پایستد و حقیقت اسلام و قرآن را، به دنیا معرفی کند. منطق حسین‌بن علی ^(علیه‌السلام)، منطق دفاع از حق است، منطق ایستادگی در مقابل ظلم و طغیان و گمراهی و استکبار است. امروز دنیا شاهد حاکمیت کفر و استکبار و حاکمیت فساد است. این پیام امام حسین ^(علیه‌السلام)، پیام نجات دنیاست.» (۱۳۹۸/ ۰۶/۲۷)

• ۱۰. پاسخی به نیاز دنیای اسلام

«حماسه اربعین یک پدیده فوق‌العاده‌ای است که به‌لطف و فضل الهی در هنگامی که دنیای اسلام نهایت نیاز را به این چنین حماسه‌ای دارد، به وجود آمده است.» (۱۳۹۷/ ۰۷/۱۲) «پدیده اربعین، یک پدیده غیرقابل توصیف است، یک رزمایش عظیم و شگفتی‌ساز است. غریبی‌ها نمی‌توانند درک کنند که یعنی چه؟ چطور می‌شود؟ از این‌رو، شما می‌بینید دستگاه‌های تبلیغاتی‌شان اوّلاً چندسال که سکوت می‌کنند، «وطئه سکوت»؛ چند سال اشاره‌ای به آن نکردند، تصویری از آن منتشر نکردند.... تحلیل‌های خصمانه و تحلیل‌های غلط کردند که از نظر مؤمنان به این راه، تحلیل‌های بلاهت‌آمیزی است. امثال این رادیوی انگلیس و امثال اینها، تحلیل خصمانه کردند. این نشان‌دهنده این است که فوران این سرچشمه فیاض، به‌شدّت آنها را دست‌پاچه کرده. نمی‌توانند تحلیلش کنند.» (۱۳۹۷/۰۸/۱۲)

• ۱۱. الگوی دست‌یابی امت اسلام به عزت اسلامی

«بینید چه حرکت عظیمی اتفاق افتاد! (اربعین حسینی). وقتی حتی جسم‌ها در کنار هم قرار می‌گیرد، این جور انعکاس پیدا می‌کند. اگر ما با هم باشیم، کشورهای اسلامی، ملت‌های مسلمان ستی و شیعه و فرق مختلف تستن و تشیع با یکدیگر دل‌های‌شان صاف باشد، نسبت به یکدیگر سوءظن نداشته باشند، به یکدیگر اهانت نکنند، ببینید در دنیا چه اتفاقی خواهد افتاد؛ چه عوّتی برای اسلام درست خواهد شد!

وحدت؛ وحدت.» (۱۳۹۳/۰۱/۱۹)

• ۱۲. اربعین حسینی، مایه شرف و آبروی اسلام

«اگر ملت‌های کشورهای اسلامی در همه این منطقه وسیع نه در جزئیات، [بلکه] در جهت‌گیری‌های کلی با یکدیگر همراه باشند، دنیای اسلام به اوج ترقی و تعالی خواهد رسید... هرچا نمونه‌هایی از این اجتماع را مشاهده کردیم، انعکاس آن در دنیا مایه شرف و آبروی اسلام و مسلمین شد. شما ملاحظه کردید، در اربعین حسینی میلیون‌ها انسان در کنار هم قرار گرفتند؛ خود این حرکت عظیم جمعی از مسلمان‌ها که در دنیا انعکاس پیدا کرد، تعظیم کردند؛ تجلیل کردند. آن را بزرگترین گردهمایی عالم به حساب آوردند.» (۱۳۹۳/۱۰/۱۹)

دینداری واقعی، دوری از دنیاپرستی و تلاش برای سرپلندشدن از آزمایش‌های الهی، اصول اساسی است که باید در مراسم و گفت‌مان اربعین مورد توجه قرار بگیرد.

از کلام امام حسین ^(علیه‌السلام) این نکته نیز قابل برداشت است که جامعه آن روز در مسیر پایداری برای حق، دچار دوگانگی و دنیاپرستی شده و به‌همین دلیل به حق عمل نکرده و دل در گروی باطل گذاشته بودند و برای مطامع دنیوی، دست از دین کشیده بودند؛ چراکه جامعه منسجم اسلامی و امت که به‌معنای هم‌فرهنگی، هماهنگی و همراهی جامعه اسلامی است؛ اگر وجود داشت، جامعه دچار دنیازدگی و دوری از حق و گرفتار در باطل نمی‌گردید؛ اما فراموشی ارزش‌ها و دنیاگرایی موجب می‌شود تا آن مردم، به‌سادگی اصول اساسی و ارزش‌های اصیل خود را فراموش کنند و البته دچار اختلاف و دوگانگی شوند و هرکس برای خود، برای «من» و برای منافع شخصی‌اش تلاش کند؛ اما اگر به این هشدار امام حسین ^(علیه‌السلام) توجه کنیم، باید از اربعین درس بگیریم تا از «من» و منافع شخصی گذر کرده و به «ما» و منافع جمعی برسیم. ادامه در صفحه بعد